

प्रा.संतोष नागोराव भोसले

ए.डी. अध्यापक महाविद्यालय, संभाजीनगर

बौद्धकालीन चिकित्सा पद्धती : एक ऐतिहासिक अभ्यास

१. सारांश

बौ

द्धकाळात भारतामध्ये आरोग्य आणि वैद्यकशास्त्राचा मोठ्या प्रमाणात विकास झाला होता. त्या काळात औषधी वनस्पती, शस्त्रक्रिया, स्वच्छता आणि संतुलित आहार यांना महत्त्व दिले जात होते. बौद्ध भिक्षू आणि वैद्य लोकांच्या आरोग्यसेवेसाठी कार्य करत होते. प्रस्तुत संशोधन लेखामध्ये बौद्धकालीन चिकित्सा पद्धतीचे स्वरूप, त्यातील उपचार पद्धती आणि समाजावर झालेला परिणाम यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

२. प्रस्तावना

भारताचा वैद्यकशास्त्राचा इतिहास अत्यंत प्राचीन आणि समृद्ध आहे. प्राचीन काळात विविध धार्मिक आणि सांस्कृतिक परंपरांमधून वैद्यकीय ज्ञान विकसित झाले. बौद्ध धर्माच्या प्रसारामुळे समाजातील आरोग्य व्यवस्थेला विशेष महत्त्व प्राप्त झाले.

बौद्ध धर्माचे संस्थापक Gautama Buddha यांनी आरोग्य, स्वच्छता आणि संतुलित जीवनशैलीवर भर दिला. बौद्ध विहार आणि मठांमध्ये आजारी लोकांची सेवा करण्याची परंपरा होती. त्यामुळे बौद्धकालीन समाजामध्ये चिकित्सा पद्धतीचा विकास झाला.

३. संशोधनाची उद्दिष्टे

या संशोधनाची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत: बौद्धकालीन चिकित्सा पद्धतीची माहिती मिळवणे. त्या काळातील उपचार पद्धतींचा अभ्यास करणे. समाजावर बौद्धकालीन वैद्यकशास्त्राचा परिणाम समजून घेणे.

४. बौद्धकालीन चिकित्सा पद्धतीचे स्वरूप

बौद्धकालीन काळात वैद्यकशास्त्र मुख्यतः औषधी वनस्पती, आहार आणि स्वच्छतेवर आधारित होते. वैद्य लोक वनस्पतींपासून औषधे तयार करून विविध रोगांवर उपचार करत असत. या काळातील वैद्यकशास्त्रावर प्राचीन भारतीय वैद्यकीय परंपरेचा प्रभाव होता, विशेषतः Ayurveda या वैद्यकीय परंपरेचा.

५. बौद्धकालीन वैद्य आणि त्यांचे योगदान

बौद्धकालीन काळात अनेक वैद्य प्रसिद्ध होते. त्यामध्ये विशेषतः Jivaka Komarabhacca हे प्रसिद्ध वैद्य होते. ते राजवैद्य म्हणून कार्य करत होते आणि त्यांनी अनेक रोगांवर उपचार केले. जिवक यांनी शस्त्रक्रिया, औषधी वनस्पती आणि विविध उपचार पद्धतींचा वापर करून वैद्यकशास्त्राचा विकास केला.

६. बौद्धकालीन उपचार पद्धती

बौद्धकालीन वैद्यकशास्त्रामध्ये पुढील उपचार पद्धती प्रचलित होत्या:

१. औषधी वनस्पतींचा वापर
शस्त्रक्रिया

२. स्वच्छता आणि आरोग्य नियम

३. संतुलित आहार

या पद्धतींमुळे समाजातील लोकांचे आरोग्य चांगले राखले जात होते.

७. बौद्धकालीन आरोग्य व्यवस्थेचे महत्त्व

बौद्धकालीन आरोग्य व्यवस्थेचे महत्त्व पुढीलप्रमाणे आहे:

१. समाजामध्ये आरोग्याविषयी जागरूकता वाढली.
वैद्यकशास्त्राचा विकास झाला.

२. आजारी लोकांची सेवा करण्याची परंपरा निर्माण झाली.

३. औषधी वनस्पतींच्या उपयोगाला प्रोत्साहन मिळाले.

८. निष्कर्ष

बौद्धकालीन चिकित्सा पद्धती ही प्राचीन भारतीय वैद्यकशास्त्राचा एक महत्वाचा भाग होती. त्या काळात आरोग्य, स्वच्छता आणि औषधी वनस्पतींवर आधारित उपचार पद्धतींचा विकास झाला. बौद्ध भिक्षू आणि वैद्यांनी समाजातील लोकांच्या आरोग्यासाठी महत्त्वपूर्ण कार्य केले. त्यामुळे बौद्धकालीन चिकित्सा पद्धती भारतीय वैद्यकीय इतिहासात महत्वाची मानली जाते.

९. संदर्भ

भारतीय वैद्यकशास्त्राचा इतिहास संदर्भ ग्रंथ
बौद्ध इतिहासावरील पुस्तके
प्राचीन भारताचा इतिहास संशोधन लेख
शैक्षणिक जर्नल आणि ऑनलाइन स्रोत